

॥ तैत्तिरीय आरण्यकम् ॥

॥ द्वितीयः प्रश्नः ॥

ॐ नमो ब्रह्मणे नमो अस्त्वग्नये नमः पृथिव्यै नम ओषधीभ्यः।
नमो वाचे नमो वाचस्पतये नमो विष्णवे बृहते करोमि॥ ॐ शान्तिः
शान्तिः शान्तिः॥

सह वै देवानां चासुराणां च यज्ञौ प्रततावास्तां वयं स्वर्गं
लोकमेष्यामो वयमेष्याम इति तेऽसुराः सन्नह्य सहसैवाचरन्
ब्रह्मचर्येण तपसैव देवास्तेऽसुरा अमुह्युस्ते न प्राजानुस्ते
पराऽभवन्ते न स्वर्गं लोकमायन् प्रसृतेन वै यज्ञेन देवाः स्वर्गं
लोकमायन्न प्रसृतेनासुरान् पराभावयन् प्रसृतो ह वै यज्ञोपवीतिनो
यज्ञोऽप्रसृतोऽनुपवीतिनो यत्किं च ब्राह्मणो यज्ञोपवीत्यधीते
यजंत एव तत्तस्माद्यज्ञोपवीत्येवाधीयीत याजयेद्यजेत वा यज्ञस्य
प्रसृत्या अर्जिनं वासो वा दक्षिणत उपवीय दक्षिणं बाहुमुद्धरतेऽव
धत्ते सव्यमिति यज्ञोपवीतमेतदेव विपरीतं प्राचीनावीतं संवीतं
मानुषम्॥१॥

[१]

रक्षांसि ह वा पुरोऽनुवाके तपोग्रमतिष्ठन्त तान्
प्रजापतिर्वरेणोपामन्त्रयत् तानि वरमवृणीताऽऽदित्यो नो योद्धा
इति तान् प्रजापतिरब्रवीद्योधयध्वमिति तस्मादुत्तिष्ठन्तं ह वा

तानि रक्षाँस्यादित्यं योधयन्ति यावदस्तमन्वंगात्तानि ह वा
 एतानि रक्षाँसि गायत्रियाऽभिमन्त्रितेनाम्भसा शाम्यन्ति तदु ह
 वा एते ब्रह्मवादिनः पूर्वाभिमुखाः सन्ध्यायां गायत्रियाऽभिमन्त्रिता
 आप ऊर्ध्वं विक्षिपन्ति ता एता आपो वज्रीभूत्वा तानि
 रक्षाँसि मन्देहारुणे द्वीपे प्रक्षिपन्ति यत्प्रदक्षिणं प्रक्रमन्ति तेन
 पाप्मानमवधून्वन्त्युद्यन्तमस्तं यन्तम् आदित्यमभिध्यायन् कुर्वन्
 ब्राह्मणो विद्वान्सकलं भद्रमश्रुतेऽसावादित्यो ब्रह्मेति ब्रह्मैव सन्
 ब्रह्माप्येति य एवं वेद॥२॥

[२]

यद्देवा देवहेळनं देवासश्चकृमा वयम्। आदित्यास्तस्मान्मा
 मुञ्चतर्तस्यर्तेन मामिता। देवा जीवनकाम्या यद्वाचाऽनृतमूदिमा।
 तस्मान्न इह मुञ्चत विश्वे देवाः सजोषसः। ऋतेन द्यावापृथिवी
 ऋतेन त्वं सरस्वति। कृतान्नः पाह्येनसो यत्किं चानृतमूदिमा।
 इन्द्राग्नी मित्रावरुणौ सोमो धाता बृहस्पतिः। ते नो मुञ्चन्त्वेनसो
 यदन्यकृतमारिमा। सजातशंसादुत जामिशंसाज्यायंसः
 शंसादुत वा कनीयसः। अनाधृष्टं देवकृतं यदेनस्तस्मात्
 त्वमस्माज्जातवेदो मुमुग्धि॥३॥

यद्वाचा यन्मनसा बाहुभ्यामूरुभ्यामष्टीवद्वा शिश्रैर्यदनृतं
 चकृमा वयम्। अग्निर्मा तस्मादेनसो गार्हपत्यः प्रमुञ्चतु
 चकृम यानि दुष्कृता। येन त्रितो अर्णवान्निर्बभूव येन सूर्य

तमसो निर्मुमोच। येनेन्द्रो विश्वा अजहादरातीस्तेनाहं ज्योतिषा
ज्योतिरानशान आक्षि। यत्कुसीदमप्रतीत्तं मयेह येन यमस्य
निधिना चरामि। एतत्तदग्रे अनृणो भवामि जीवन्नेव प्रति तत्तं
दधामि। यन्मयि माता यदा पिपेष यदन्तरिक्षं यदाशसातिक्रामामि
त्रिते देवा दिवि जाता यदाप इमं मे वरुण तत्त्वा यामि त्वं नो
अग्रे स त्वं नो अग्रे त्वमग्रे अयासि॥४॥

[३]

यददीव्यनृणमहं बभूवादिथ्सन्वा सञ्जगर जनैभ्यः। अग्निर्मा
तस्मादिन्द्रश्च संविदानौ प्रमुञ्चताम्। यद्धस्ताभ्यां चकर
किल्बिषाण्यक्षाणां वश्रमुपजिघ्रमानः। उग्रं पश्या च राष्ट्रभृच्च
तान्यप्सरसावनुदत्तामृणानि। उग्रं पश्ये राष्ट्रभृत्किल्बिषाणि
यदक्षवृत्तमनुदत्तमेतत्। नेत्रं ऋणानृणव इथ्समानो यमस्य लोके
अधिरञ्जुराय। अव ते हेळ उदुत्तममिमं मे वरुण तत्त्वा यामि
त्वं नो अग्रे स त्वं नो अग्रे। सङ्कुसुको विकुसुको निर्ऋथो
यश्च निस्वनः। तेऽ(१)स्मद्यक्ष्ममनांगसो दूरादूरमचीचतम्।
निर्यक्ष्ममचीचते कृत्यां निर्ऋतिं च। तेन योऽ(१)स्मथ्समृच्छातै
तमस्मै प्रसुवामसि। दुःशःसानुशःसाभ्यां घणेनानुघणेन च।
तेनान्योऽ(१)स्मथ्समृच्छातै तमस्मै प्रसुवामसि। सं वर्चसा पयसा
सन्तनूभिरगन्महि मनसा सः शिवेन। त्वष्टा नो अत्र विदधातु

रा॒योऽनु॑मार्ष्टु त॒न्वो(१) यद्वि॒लि॑ष्टम्॥५॥

[४]

आयु॑ष्टे वि॒श्वतो॑ दध॒दय॑म॒ग्निर्वरे॑ण्यः। पुन॑स्ते प्रा॒ण आया॑ति
परा॒यक्ष्म॑ सु॒वामि॑ ते। आ॒युर्दा अ॑ग्रे ह॒विषो॑ जुषा॒णो
घृ॒तप्र॑तीको घृ॒तयो॑निरेधि। घृ॒तं पी॒त्वा मधु॑ चारु॒ गव्यं॑ पि॒तेव॑
पु॒त्रम॑भि॒रक्ष॑तादि॒मम्। इ॒मम॑ग्न॒ आयु॑षे वर्च॑से कृ॒धि ति॒ग्ममो॑जो
वरु॑ण॒ सः शि॑शाधि। मा॒तेवा॑स्मा अ॒दिते॑ शर्म॒ यच्छु॑ वि॒श्वे दे॒वा
जर॑द॒ष्टिर्य॑थाऽस॑त्। अ॒ग्न आ॒यूषि॑ पव॒स आ सु॒वोर्ज॑मिषं च नः।
आ॒रे बा॑धस्व दु॒च्छुना॑म्। अ॒ग्रे पव॑स्व॒ स्वपा॑ अ॒स्मे वर्चः॑ सु॒वीर्य॑म्।
दध॑द्र॒यिं मयि॑ पोष॑म्॥६॥

अ॒ग्निर्ऋ॑षिः पव॑मानः॒ पाश्च॑जन्यः पु॒रोहि॑तः। तमी॑महे
महा॑ग॒यम्। अ॒ग्रे जा॒तान्प्र॑णु॒दा नः स॒पत्नान्प्र॑त्यजा॒ताञ्जात॑वेदो
नुद॑स्व। अ॒स्मे दी॑दिहि सु॒मना॒ अहं॑च्छ॒र्मन्ते॑ स्याम त्रि॒वरू॑थ
उ॒द्वौ। सह॑सा जा॒तान्प्र॑णु॒दा नः स॒पत्नान्प्र॑त्यजा॒ताञ्जात॑वेदो नुद॑स्व।
अधि॑ नो ब्रू॒हि सु॒मन॑स्यमा॒नो व॒यः स्या॑म प्र॒णु॒दा नः स॒पत्नान्।
अ॒ग्रे यो नो॑ऽभि॒तो ज॒नो वृ॒को वा॒रो जिघा॑सति। ता॑स्त्वं वृ॒त्रहं॑
जहि॑ वस्व॒स्मभ्य॑माभ॑र। अ॒ग्रे यो नो॑ऽभि॒दास॑ति स॒मानो॑ यश्च
निष्ट्यः॑। तं व॒यः स॒मिधं॑ कृ॒त्वा तुभ्य॑म॒ग्रेऽपि॑ दध्म॑सि॥७॥

यो नः॒ शपा॑दश॒पतो॑ यश्च॒ नः शप॑तः॒ शपा॑त्। उ॒षाश्च॑

तस्मै निमृक् सर्वं पापं समूहताम्। यो नः सपत्नो यो रणो
 मर्तोऽभिदासंति देवाः। इध्मस्यैव प्रक्षायतो मा तस्योच्छेषि किं
 चन। यो मां द्वेष्टि जातवेदो यं चाहं द्वेष्मि यश्च माम्। सर्वाऽस्तानग्रे
 सन्दह याश्चाहं द्वेष्मि ये च माम्। यो अस्मभ्यमरातीयाद्यश्च
 नो द्वेषते जनः। निन्दाद्यो अस्मान्दिप्साच्च सर्वाऽस्तान्मष्मषा
 कुरु। सञ्शितं मे ब्रह्म सञ्शितं वीर्या(१)म्बलम्। सञ्शितं
 क्षत्रं मे जिष्णु यस्याहमस्मि पुरोहितः। उदेषां बाहू अतिरमुद्वर्चो
 अथो बलम्। क्षिणोमि ब्रह्मणाऽमित्रानुन्नयामि स्वा(१)म् अहम्।
 पुनर्मनः पुनरायुर्म आगात्पुनश्चक्षुः पुनः श्रोत्रं म आगात्पुनः प्राणः
 पुनराकूतं म आगात्पुनश्चित्तं पुनराधीतं म आगात्। वैश्वानरो
 मेऽदब्धस्तनूपा अवबाधतां दुरितानि विश्वा॥८॥

[५]

वैश्वानराय प्रतिवेदयामो यदीनृणं सङ्गरो देवतांसु। स
 एतान्पाशान् प्रमुचन् प्रवेद स नो मुञ्चातु दुरितादवद्यात्। वैश्वानरः
 पवयान्नः पवित्रैर्यत्सङ्गरमभिधावाभ्याशाम्। अनाजानन्मनसा
 याचमानो यदत्रैनो अव तत्सुवामि। अमी ये सुभगे दिवि विचृतौ
 नाम तारके। प्रेहामृतस्य यच्छतामेतद्वद्धकमोचनम्। विजिहीर्ष्व
 लोकान्कृधि बन्धान्मुञ्चासि बद्धकम्। योनेरिव प्रच्युतो गर्भः सर्वान्
 पथो अनुष्व। स प्रजानन्प्रतिगृणीत विद्वान्प्रजापतिः प्रथमजा
 ऋतस्य। अस्माभिर्दत्तं जरसः परस्तादच्छिन्नं तन्तुमनुसञ्चरेम॥९॥

तुतं तन्तुमन्वेके अनु सञ्चरन्ति येषां दत्तं पित्र्यमायनवत्।
 अबन्ध्वेके ददतः प्रयच्छाद्वातुं चेच्छुक्रवांसः स्वर्ग एषाम्।
 आरंभेथामनु सञ्चरंभेथां समानं पन्थामवथो घृतेन। यद्वा
 पूर्तं परिविष्टं यदग्नौ तस्मै गोत्रायेह जायापती सञ्चरंभेथाम्।
 यदन्तरिक्षं पृथिवीमुत द्यां यन्मातरं पितरं वा जिहिंसिमा।
 अग्निर्मा तस्मादेनंसो गार्हपत्य उन्नो नेषद्दुरिता यानि चकृमा।
 भूमिर्माताऽदितिर्नो जनित्रं भ्राताऽन्तरिक्षमभिषस्त एनः। द्यौर्नः
 पिता पितृयाच्छं भवासि जामि मित्वा मा विविधिसि लोकात्।
 यत्र सुहार्दः सुकृतो मदन्ते विहाय रोगं तन्वा(१)ः स्वायाम्।
 अश्लोणाङ्गैरहुताः स्वर्गे तत्र पश्येम पितरं च पुत्रम्। यदन्नमद्व्यनृतेन
 देवा दास्यन्नदास्यन्नुत वा करिष्यन्। यद्देवानां चक्षुष्यागो अस्ति
 यदेव किं च प्रतिजग्राहमग्निर्मा तस्मादनृणं कृणोतु। यदन्नमद्वि
 बहुधा विरूपं वासो हिरण्यमुत गामजामविम्। यद्देवानां चक्षुष्यागो
 अस्ति यदेव किं च प्रतिजग्राहमग्निर्मा तस्मादनृणं कृणोतु।
 यन्मया मनसा वाचा कृतमेनः कदाचन। सर्वस्मात्तस्मान्मेळितो
 मोग्धि त्वं हि वेत्थ यथातथम्॥१०॥

[६]

वातरशना ह वा ऋषयः श्रमणा ऊर्ध्वमन्थिनो बभूवुस्तानृषयो-
 ऽर्थमायुस्ते निलायमचरुस्तेऽनुप्रविशुः कूश्माण्डानि

तां स्तेष्वन्विन्दच्छ्रद्धया च तपसा च तानृषयोऽब्रुवन्कथा
 निलायं चरथेति त ऋषीन्ब्रुवन्नमो वोऽस्तु भगवन्तोऽस्मिन्धाम्नि
 केन वः सपर्यामेति तानृषयोऽब्रुवन्पवित्रं नो ब्रूत येनारेपसः
 स्यामेति त एतानि सूक्तान्यपश्यन् यद्देवा देवहेळनं
 यददीव्यन्नृणमहं बभूवाऽऽयुष्टे विश्वतो दधदित्येतैराज्यं
 जुहुत वैश्वानराय प्रतिवेदयाम इत्युपतिष्ठत यदर्वाचीन्मेनो
 भ्रूणहत्यायास्तस्मान्मोक्ष्यध्व इति त एतैरजुहवुस्तेऽरेपसो-
 ऽभवन्कर्मादिष्वेतैर्जुह्यात्पूतो देवलोकान्ध्वसमंश्रुते॥११॥

[७]

कूश्माण्डैर्जुह्याद्योऽपूत इव मन्येत यथा स्तेनो यथा
 भ्रूणहैवमेष भवति योऽयोनौ रेतः सिञ्चति यदर्वाचीन्मेनो
 भ्रूणहत्यायास्तस्मान्मुच्यते यावदेनो दीक्षामुपैति दीक्षित एतैः
 संतति जुहोति संवत्सरं दीक्षितो भवति संवत्सरादेवाऽऽत्मानं
 पुनीते मासं दीक्षितो भवति यो मासः स संवत्सरः
 संवत्सरादेवाऽऽत्मानं पुनीते चतुर्विंशतिं रात्रीर्दीक्षितो
 भवति चतुर्विंशतिरर्धमासाः संवत्सरः संवत्सरादेवाऽऽत्मानं
 पुनीते द्वादश रात्रीर्दीक्षितो भवति द्वादश मासाः संवत्सरः
 संवत्सरादेवाऽऽत्मानं पुनीते षड्रात्रीर्दीक्षितो भवति षड्वा ऋतवः
 संवत्सरः संवत्सरादेवाऽऽत्मानं पुनीते तिस्रो रात्रीर्दीक्षितो

भवति त्रिपदा गायत्री गायत्रिया एवाऽऽत्मानं पुनीते न
 मा२ समश्रीयान्न स्त्रियमुपैयान्नोपर्यासीत् जुगुप्सेतानृतात्पयो
 ब्राह्मणस्य व्रतं यवागू राजन्यस्यामिक्षा वैश्यस्याथो सौम्येप्यध्वर
 एतद्व्रतं ब्रूयाद्यदि मन्येतोपदस्यामीत्योदनं धानाः सक्तू
 घृतमित्यनुव्रतयेदात्मनोऽनुपदासाय॥१२॥

[८]

अजान् ह वै पृथ्वीऽस्तपस्यमानान् ब्रह्म स्वयम्बभ्यानर्षत्त
 ऋषयोऽभवन्तदृषीणामृषित्वं तां देवतामुपातिष्ठन्त यज्ञकामास्त
 एतं ब्रह्मयज्ञमपश्यन्तमाहरन्तेनायजन्त यदृचोऽध्यर्गीषत् ताः
 पयआहुतयो देवानामभवन् यद्यजूंषि घृताहुतयो यथ्सामानि
 सोमाहुतयो यदथर्वाङ्गिरसो मध्वाहुतयो यद्वाह्मणानीतिहासान्
 पुराणानि कल्पान्गाथा नाराश२सीर्मेदाहुतयो देवानामभवन्ताभिः
 क्षुधं पाप्मानमपाघ्नन्नपहतपाप्मानो देवाः स्वर्गं लोकमायन् ब्रह्मणः
 सायुज्यमृषयोऽगच्छन्॥१३॥

[९]

पञ्च वा एते महायज्ञाः संतति प्रतायन्ते सतति सन्तिष्ठन्ते
 देवयज्ञः पितृयज्ञो भूतयज्ञो मनुष्ययज्ञो ब्रह्मयज्ञ इति यदग्नौ
 जुहोत्यपि समिधं तद्देवयज्ञः सन्तिष्ठते यत्पितृभ्यः स्वधा
 करोत्यप्यपस्तत्पितृयज्ञः सन्तिष्ठते यद्धूतेभ्यो बलि२ हरति
 तद्धूतयज्ञः सन्तिष्ठते यद्वाह्मणेभ्योऽन्नं ददाति तन्मनुष्ययज्ञः

सन्तिष्ठते यत्स्वाध्यायमधीयीतैकामप्यृचं यजुः सामं वा
तद्ब्रह्मयज्ञः सन्तिष्ठते यदृचोऽधीते पयंसः कूल्या अस्य पितृन्ध्वधा
अभिवहन्ति यद्यजूंषि घृतस्य कूल्या यत्सामानि सोमं एभ्यः
पवते यदथर्वाङ्गिरसो मधोः कूल्या यद्वाह्मणानीतिहासान् पुराणानि
कल्पान्गाथां नाराशंसीर्मेदसः कूल्या अस्य पितृन्ध्वधा
अभिवहन्ति यदृचोऽधीते पयआहुतिभिरेव तद्देवांस्तर्पयति
यद्यजूंषि घृताहुतिभिर्यत्सामानि सोमाहुतिभिर्यदथर्वाङ्गिरसो
मध्वाहुतिभिर्यद्वाह्मणानीतिहासान् पुराणानि कल्पान्गाथां
नाराशंसीर्मेदाहुतिभिरेव तद्देवांस्तर्पयति त एनं तृप्ता आयुषा
तेजसा वर्चसा श्रिया यशसा ब्रह्मवर्चसेनान्नाद्येन च तर्पयन्ति॥१४॥

[१०]

ब्रह्मयज्ञेन यक्ष्यमाणः प्राच्यां दिशि ग्रामादछदिर्दर्श
उदीच्यां प्रागुदीच्यां वोदित आदित्ये दक्षिणत उपवीयोपविश्य
हस्ताववनिज्य त्रिराचामेद्विः परिमृज्य सकृदुपस्पृश्य शिरश्चक्षुषी
नासिके श्रोत्रे हृदयमालभ्य यत्रिराचामति तेन ऋचः प्रीणाति
यद्विः परिमृजति तेन यजूंषि यत्सकृदुपस्पृशति तेन सामानि
यत्सव्यं पाणिं पादौ प्रोक्षति यच्छिरश्चक्षुषी नासिके श्रोत्रे
हृदयमालभते तेनार्थर्वाङ्गिरसो ब्राह्मणानीतिहासान् पुराणानि
कल्पान्गाथां नाराशंसीः प्रीणाति दर्भाणां महदुपस्तीर्योपस्थं

कृत्वा प्राङासीनः स्वाध्यायमधीयीतापां वा एष ओषधीनां
 रसो यद्दर्भाः सरसमेव ब्रह्म कुरुते दक्षिणोत्तरौ पाणी पादौ
 कृत्वा सपवित्रावोमिति प्रतिपद्यत एतद्वै यजुस्त्रयीं विद्यां
 प्रत्येषा वागेतत्परममक्षरं तदेतदृचाऽभ्युक्तमृचो अक्षरे परमे
 व्योमन् यस्मिन्देवा अधि विश्वे निषेदुर्यस्तत्र वेद किमृचा
 करिष्यति य इत्तद्विदुस्त इमे समासत इति त्रीनेव प्रायुङ्क्त
 भूर्भुवः स्वरित्याहेतद्वै वाचः सत्यं यदेव वाचः सत्यं तत्प्रायुङ्क्ताथ
 सावित्रीं गायत्रीं त्रिरन्वाह पृच्छोऽर्धर्चशोऽनवानं सविता श्रियः
 प्रसविता श्रियमेवाऽऽप्रोत्यथो प्रज्ञातयैव प्रतिपदा छन्दांसि
 प्रतिपद्यते॥१५॥

[११]

ग्रामे मनसा स्वाध्यायमधीयीत दिवा नक्तं वेति ह स्माऽऽह
 शौच आर्हेय उतारण्येऽबलं उत वाचोत तिष्ठन्नुत व्रजन्नुताऽऽसीन
 उत शयानोऽधीयीतैव स्वाध्यायं तपस्वी पुण्यो भवति य एवं
 विद्वान्स्वाध्यायमधीते नमो ब्रह्मणे नमो अस्त्वग्नये नमः पृथिव्यै
 नम ओषधीभ्यः नमो वाचे नमो वाचस्पतये नमो विष्णवे बृहते
 करोमि॥१६॥

[१२]

मध्यन्दिने प्रबलमधीयीतासौ खलु वावैष आदित्यो
 यद्ब्राह्मणस्तस्मात्तर्हि तेऽक्षिणं तपति तदेषाऽभ्युक्ता चित्रं

देवाना॒मुद॑गा॒दनी॑कं चक्षु॑र्मित्रस्य॒ वरु॑णस्या॒ग्नेः। आऽप्रा॒द्यावा॑पृथि॒वी
अ॒न्तरि॑क्ष॒ꣳ सूर्य॑ आ॒त्मा जग॑तस्त॒स्थुष॑श्चेति॒ स वा ए॒ष य॒ज्ञः स॒द्यः
प्रता॑यते स॒द्यः सन्ति॑ष्ठते॒ तस्य॑ प्राक् सा॒यम॑वभृ॒थो नमो॑ ब्रह्म॑ण
इति॑ परिधा॒नीयां त्रि॑रन्वाहा॒प उ॑पस्पृश्य॒ गृहा॑नेति॒ ततो॑ यत्किं च
ददा॑ति सा दक्षि॑णा॥१७॥

[१३]

तस्य॒ वा ए॒तस्य॑ य॒ज्ञस्य॑ मेघो॑ हवि॒र्धानं॑ वि॒द्युद॒ग्निर्व॒र्षꣳ
ह॒विः स्त॑नयि॒र्बुव॑षद्धारो यद॑व॒स्फूर्ज॑ति सोऽनु॑वषद्धारो
वा॒युरा॒त्माऽमा॑वा॒स्यां स्वि॑ष्ट॒कृद्य॑ एवं वि॒द्वान्मे॒घे व॒र्षति॑ वि॒द्योत॑माने
स्त॑नय॒त्यव॑स्फूर्जति॒ पव॑माने वा॒याव॑मावा॒स्याया॑ꣳ स्वा॒ध्याय॑मधी॒ते
तप॑ ए॒व तत्त॑प्यते॒ तपो॑ हि स्वा॒ध्याय॑ इत्यु॒त्तमं॑ नाक॑ꣳ रोह॒त्युत्त॑मः
स॑मा॒नानां॑ भवति॒ याव॑न्तꣳ ह॒ वा इ॒मां वि॒त्तस्य॑ पूर्णां॑ दद॑त्स्वर्गं
लो॒कं ज॑यति॒ ताव॑न्तं लो॒कं ज॑यति॒ भूया॑ꣳसं चाक्ष॒य्यं चाप॑
पुन॑र्मृत्युं ज॑यति॒ ब्रह्म॑णः सायु॑ज्यं गच्छति॥१८॥

[१४]

तस्य॒ वा ए॒तस्य॑ य॒ज्ञस्य॑ द्वाव॑न॒ध्यायौ॑ यदा॒त्माऽशु॑चिर्यद्देशः
समृ॑द्धिर्दे॒वता॑नि य एवं वि॒द्वान्म॑हारा॒त्र उ॑षस्युदि॒ते व्रज॑ꣳस्तिष्ठ॒न्ना॒सीनः॑ शया॑नोऽर॒ण्ये ग्रामे॑ वा याव॑त्तरसꣳ स्वा॒ध्याय॑मधी॒ते
सवा॑ल्लो॒काञ्ज॑यति॒ सर्वा॑ल्लो॒कान॑नृ॒णोऽनु॑सञ्चरति॒ तदे॒षाम्यु॑क्ता।

अ॒नृ॒णा अ॒स्मिन्न॑नृ॒णाः पर॑स्मि॒ऽस्तृ॒तीये॑ लो॒के अ॑नृ॒णाः स्या॑म। ये
 दै॒व॒या॒ना उ॒त पि॑तृ॒याणाः॑ सर्वा॑न्प॒थो अ॑नृ॒णा आ॒क्षी॑येमेत्य॒ग्निं वै
 जा॒तं पा॒प्मा ज॑ग्राह॒ तं दे॒वा आ॑हु॒तीभिः॑ पा॒प्मान॑मपा॒घ्नन्ना॑हु॒तीनां
 य॒ज्ञेन॑ य॒ज्ञस्य॑ दक्षि॑णाभिर्दक्षि॑णानां ब्रा॒ह्म॒णेन॑ ब्रा॒ह्म॒णस्य॑
 छ॒न्दो॑भिश्छ॒न्दसा॑ऽ स्वा॒ध्या॒येना॑प॒हत॑पाप्मा स्वा॒ध्या॒यो दे॒वप॑वि॒त्रं
 वा ए॒तत्तं योऽनू॑त्सृजत्यभा॒गो वा॒चि भ॑वत्यभा॒गो ना॒के
 तदे॒षाऽभ्यु॑क्ता। यस्ति॒त्याजं॑ सखि॒विदः॑ सखा॒यं न तस्य॑ वा॒च्यपि॑
 भा॒गो अ॑स्ति। यदी॑ऽ शृ॒णोत्य॑ल॒कः शृ॒णोति॑ न हि प्र॒वेदं॑ सु॒कृ॒तस्य॑
 पन्था॒मिति॑ तस्मा॑त्स्वा॒ध्या॒योऽध्ये॑त॒व्यो यं यं कृ॑तुम॒धीते॑ तेन॑
 तेना॒स्येष्टं॑ भ॒वत्य॑ग्नेर्वा॒योरा॑दित्यस्य सायु॑ज्यं गच्छति॒ तदे॒षाऽभ्यु॑क्ता।
 ये अ॒र्वा॒ङ्मु॒त वा॑ पु॒रा॒णे वे॒दं वि॒द्वाऽसं॑म॒भितो॑ वदन्त्यादित्यमे॒व ते
 परि॑वदन्ति॒ सर्वे॑ अ॒ग्निं द्वि॒तीयं॑ तृ॒तीयं॑ च ह॒ऽसमि॑ति॒ याव॑न्ती॒र्वे
 दे॒वता॑स्ताः सर्वा॑ वे॒दवि॑दि ब्रा॒ह्म॒णे व॑सन्ति॒ तस्मा॑द्ब्रा॒ह्म॒णेभ्यो॑
 वे॒दवि॑द्भ्यो॑ दि॒वे दि॒वे नम॑स्कु॒र्यान्ना॒क्षी॒लं की॑र्तये॒देता॑ ए॒व दे॒वताः॑
 प्री॒णाति॑॥१९॥

[१५]

रिच्य॑त इ॒व वा ए॒ष प्रे॒व रि॑च्यते यो या॒जय॑ति॒ प्रति॑ वा
 गृ॒ह्णाति॑ या॒जयि॑त्वा॒ प्रति॑गृह्य वाऽन॑श्च॒न्निः स्वा॑ध्या॒यं वे॒दम॑धी॒यीत॑
 त्रि॒रा॒त्रं वा॑ सा॒वि॒त्रीं गा॑य॒त्रीम॒न्वाति॑रेचयति॒ वरो॑ दक्षि॑णा॒ वरे॑णै॒व
 वर॑ऽ स्पृ॒णोत्या॒त्मा हि वरः॑॥२०॥

[१६]

दुहे ह वा एष छन्दांसि यो याजयति स येन यज्ञऋतुना
 याजयेत्सोऽरण्यं परेत्य शुचौ देशे स्वाध्यायमेवैनमधीयन्नासीत्
 तस्यानशनं दीक्षा स्थानमुपसद आसनं सुत्या वाग्जुहूर्मनं
 उपभृद्धृतिर्ध्रुवा प्राणो हविः सामाध्वर्युः स वा एष यज्ञः
 प्राणदक्षिणोऽनन्तदक्षिणः समृद्धतरः॥ २१॥

[१७]

कृतिधावकीर्णी प्रविशति चतुर्थेत्याहुर्ब्रह्मवादिनो मरुतः
 प्राणैरिन्द्रं बलेन बृहस्पतिं ब्रह्मवर्चसेनाग्निमेवेतरेण सर्वेण
 तस्यैतां प्रायश्चित्तिं विदां चकार सुदेवः काश्यपो यो
 ब्रह्मचार्यवकिरेदमावास्यायां रात्र्यामग्निं प्रणीयोपसमाधाय
 द्विराज्यस्योपघातं जुहोति कामावकीर्णोऽस्म्यवकीर्णोऽस्मि काम
 कामाय स्वाहा कामाभिर्द्रुग्धोऽस्म्यभिर्द्रुग्धोऽस्मि काम कामाय
 स्वाहेत्यमृतं वा आज्यममृतमेवाऽऽत्मन्येते हुत्वा प्रयन्ताञ्जलिः
 कवातिर्यङ्मुग्निमभिमन्त्रयेत् सं माऽऽसिञ्चन्तु मरुतः समिन्द्रः सं
 बृहस्पतिः। सं माऽयमग्निः सिञ्चत्वायुषा च बलेन चाऽऽयुष्मन्तं
 करोत् मेति प्रति हास्मै मरुतः प्राणान्दधति प्रतीन्द्रो बलं प्रति
 बृहस्पतिर्ब्रह्मवर्चसं प्रत्यग्निरितरत्सर्वं सर्वतनुर्भूत्वा सर्वमायुरेति
 त्रिरभिमन्त्रयेत् त्रिषत्या हि देवा योऽपूत इव मन्येत स इत्थं

जुहुयादित्थमभिमन्त्रयेत् पुनीत एवाऽऽत्मानमायुरेवाऽऽत्मन्धत्ते
वरो दक्षिणा वरेणैव वरः स्पृणोत्यात्मा हि वरः ॥ २२ ॥

[१८]

भूः प्रपद्ये भुवः प्रपद्ये स्वः प्रपद्ये भूर्भुवः स्वः प्रपद्ये ब्रह्म प्रपद्ये
ब्रह्मकोशं प्रपद्येऽमृतं प्रपद्येऽमृतकोशं प्रपद्ये चतुर्जालं ब्रह्मकोशं
यं मृत्युर्नावपश्यति तं प्रपद्ये देवान् प्रपद्ये देवपुरं प्रपद्ये परीवृतो
वरीवृतो ब्रह्मणा वर्मणाऽहं तेजसा कश्यपस्य यस्मै नमस्तच्छिरो
धर्मो मूर्धानं ब्रह्मोत्तरा हनुर्यज्ञोऽधरा विष्णुरहृदयः संवत्सरः
प्रजननमश्विनौ पूर्वपादावत्रिर्मध्यं मित्रावरुणावपरपादावग्निः
पुच्छस्य प्रथमं काण्डं तत् इन्द्रस्ततः प्रजापतिरभयं चतुर्थं स
वा एष दिव्यः शांकरः शिशुमारस्तः ह य एवं वेदापं पुनर्मृत्युं
जयति जयति स्वर्गं लोकं नाध्वनि प्रमीयते नाप्सु प्रमीयते नाग्नौ
प्रमीयते नानपत्यः प्रमीयते लघ्वान्नो भवति ध्रुवस्त्वमसि ध्रुवस्य
क्षितमसि त्वं भूतानामधिपतिरसि त्वं भूतानां श्रेष्ठोऽसि त्वां
भूतान्युप पर्यावर्तन्ते नमस्ते नमः सर्वं ते नमो नमः शिशुकुमाराय
नमः ॥ २३ ॥

[१९]

नमः प्राच्यै दिशे याश्च देवता एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यश्च
नमो नमो दक्षिणायै दिशे याश्च देवता एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यश्च

नमो नमः प्रतीच्यै दिशे याश्च देवता एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यश्च
 नमो नम उदीच्यै दिशे याश्च देवता एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यश्च
 नमो नम ऊर्ध्वायै दिशे याश्च देवता एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यश्च
 नमो नमोऽधरायै दिशे याश्च देवता एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यश्च
 नमो नमोऽवान्तरायै दिशे याश्च देवता एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यश्च
 नमो नमो गङ्गायमुनयोर्मध्ये ये वसन्ति ते मे प्रसन्नात्मानश्चिरं
 जीवितं वर्धयन्ति नमो गङ्गायमुनयोर्मुनिभ्यश्च नमो नमो
 गङ्गायमुनयोर्मुनिभ्यश्च नमः॥२४॥

[२०]

ॐ नमो ब्रह्मणे नमो अस्त्वग्नये नमः पृथिव्यै नम
 ओषधीभ्यः। नमो वाचे नमो वाचस्पतये नमो विष्णवे बृहते
 करोमि॥

॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥